

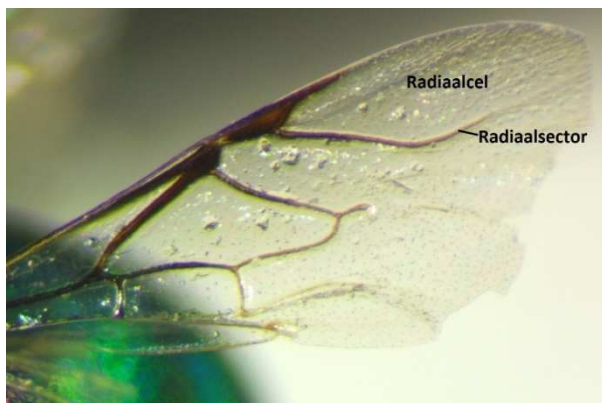
De goudwesp *Spinolia unicolor* herontdekt op Schiermonnikoog

Arno van Stipdonk

Van de goudwespenfamilie *Spinolia* zijn in Europa zeven soorten aanwezig (Wiesbauer et al. 2020), waarvan alleen *Spinolia unicolor* voorkomt in Nederland. Op 15 juni 2021 heb ik aan de westkant in de duinen van Schiermonnikoog een man *Spinolia unicolor* verzameld (Fig. 1), een zeer zeldzame soort welke uit Nederland verdwenen leek te zijn.

Figuur 1. Man *Spinolia unicolor* gevangen op Schiermonnikoog. Foto Arno van Stipdonk

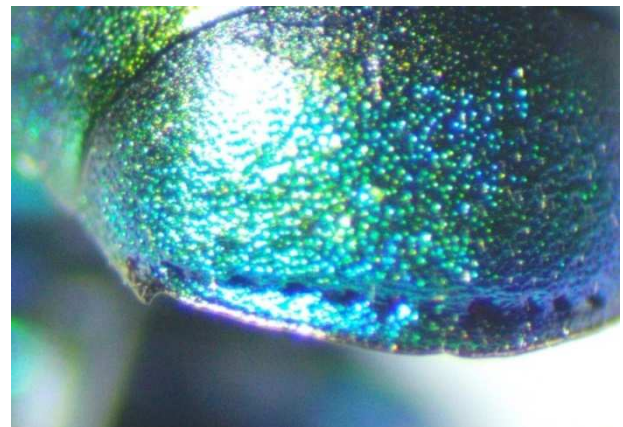

Figuur 2. Vleugeladering voorvleugel *Spinolia unicolor* ♂. Foto Arno van Stipdonk.

Herkenning

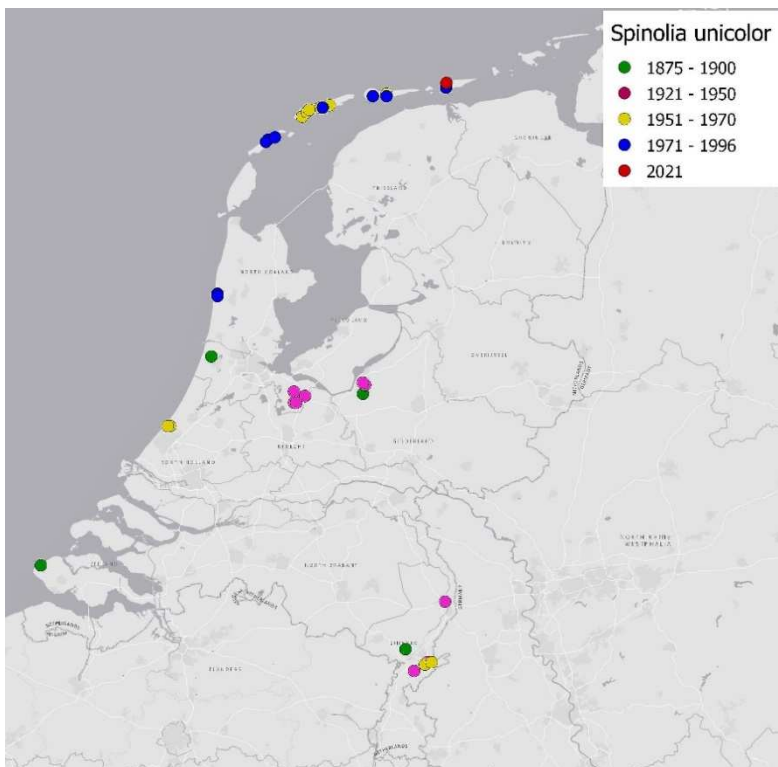
Spinolia unicolor is met een lengte van 4 tot 6 mm een kleine goudwesp. Het lichaam is geheel blauw tot violetblauw van kleur. De radiaalsector van de voorvleugel loopt niet door tot het einde van de vleugelrand, de radiaalcel is ver open (Fig. 2). De anaalrand (eindrand van laatste tergiet) heeft aan beide zijden een kleine tand en heeft een smalle doorschijnende rand. In het midden van de anaalrand is een kleine inkeping aanwezig (Fig. 3). De combinatie van bovengenoemde kenmerken komt alleen voor bij *Spinolia unicolor* en vooral de anaalrand is kenmerkend.

Biologie en verspreiding

Figuur 3. Anaalrand *Spinolia unicolor* ♂. Foto Arno van Stipdonk.

Het waargenomen exemplaar vloog op open zandduinen die een paar honderd meter van de kust verwijderd zijn. Deze landinwaartse zandduinen zijn niet veel (meer) aanwezig is op Schiermonnikoog. Op dezelfde locatie was ook een vrouw baardwesp (*Pterocheilus phaleratus*) aanwezig, waarvan *Spinolia unicolor* een broedparasiet is (Wiesbauer et al. 2020). Op het forum van Chrysis.net beschrijft Lukas Fiala in 2019 dat hij de soort in Tsjechië reeds enkele jaren volgt waar een populatie aanwezig is. Zijn ervaring is dat deze goudwesp vooral actief is op dagen dat het 20 tot 27 graden is. Op warme dagen vindt de meeste activiteit plaats in de ochtenduren tussen 9 en 11 uur. Terwijl ze op bewolkte dagen de gehele dag actief kunnen zijn (forum.chrysis.net). Dit is duidelijk afwijkend gedrag t.o.v. veel andere goudwesp-soorten

Figuur 4. Overzicht Nederlandse waarnemingen *Spinolia unicolor*.

die juist vooral actief zijn op warme zonnige dagen en veel minder als het bewolkt is. *Spinolia unicolor* vliegt van mei tot en met augustus en komt voor op droge, dun begroeide zandgebieden, landinwaartse zandduinen en zandige graslanden (Wiesbauer et al. 2020). Bloembezoek is waargenomen op Asteraceae (o.a. op duizendblad *Achillea millefolium*), Lamiaceae lipbloemigen en Rosaceae rozenfamilie. In Nederland kwam *Spinolia unicolor* in de 20^e eeuw behalve langs de kust ook in het midden en zuiden van het land voor (Fig. 4). De meeste Nederlandse waarnemingen zijn van de Waddeneilanden. Op Schiermonnikoog zijn naast diverse waarnemingen van een tot vier exemplaren twee waarnemingen van 7 en een van 9 exemplaren in de periode van 1964 tot en met 1972 en was er duidelijk een grote populatie aanwezig op dit Waddeneiland. De laatste “Waddeneiland-waarneming” stamt uit 1980 van Vlieland. Daarna is deze goudwesp enkel nog in 1996 waargenomen in de duinen van Noord-Holland, wat de laatst bekende Nederlandse waarneming uit de vorige eeuw is. In het binnenland is *Spinolia unicolor* ruim vijftig jaar niet meer waargenomen. Begin jaren 50 was deze soort nog op diverse plekken in Midden-Limburg aanwezig, na 1952 is deze alleen in 1970 nog waargenomen in Herkenbosch. Uit Utrecht en Gelderland zijn alleen waarnemingen bekend uit de periode 1936-1946.

Het verspreidingsgebied van *Spinolia unicolor* is van West-Europa tot en met Mongolië (Paukkunen et al. 2014). In Europa is deze goudwesp in diverse landen

waargenomen, maar is overal uiterst zeldzaam. Uit België zijn slechts drie vindplaatsen bekend (Leclercq 1988), het is niet bekend of de soort de laatste decennia daar nog is waargenomen. In Duitsland is de soort momenteel nog aanwezig in de omgeving van Berlijn. Ook in Tsjechië is *Spinolia unicolor* recentelijk nog waargenomen. Paolo Rosa heeft veel collectie-exemplaren van musea in Europa en Azië gecontroleerd. Hierbij bleken veel fout gedetermineerde exemplaren aanwezig te zijn. Paolo vond exemplaren van *Holopyga fervida* (man), *Pseudomalus violaceus* en *Omalus aeneus* die als *Spinolia unicolor* gedetermineerd waren (schriftelijke mededeling Paolo Rosa). Naast de eerder genoemde landen bleken er in de collecties wel goed gedetermineerde exemplaren aanwezig uit de landen Albanië, Letland, Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Hongarije, Italië, Polen en Zweden (https://fauna-eu.org/cdm_dataportal/taxon/5fcae4ba-3dd9-4955-aa75-ac7563374d2c).

Discussie

Gezien de ervaringen met collectie-exemplaren van diverse musea in Europa en Azië is het niet uit te sluiten dat niet alle Nederlandse waarnemingen kloppen. Van de genoemde dubbelgangers zijn alleen *Pseudomalus violaceus* en *Omalus aeneus* waargenomen in Nederland. Het is niet duidelijk hoeveel exemplaren in welke collecties van musea aanwezig zijn en of deze eventueel recentelijk nog zijn gecontroleerd. Het is opvallend dat *Spinolia unicolor* zeer zeldzaam is en in ieder geval in Nederland sterk achteruit gegaan is. Terwijl de gastheer *Pterocbeilus phaleratus* een stuk algemener is en nog steeds op diverse locaties voorkomt zowel langs de kust als op de hogere zandgronden in het binnenland (waarneming.nl). De reden van deze sterke achteruitgang roept veel vraagtekens op. In ieder geval is de kwaliteit en omvang van geschikt leefgebied van *Spinolia unicolor* in ons land de laatste decennia sterk achteruit gegaan. Veel zandduinen en zandverstuivingen staan onder druk en groeien steeds verder dicht, met name door de stikstofdepositie. In alle landen waar deze goudwesp voorkomt is deze uiterst zeldzaam, ook in landen waar de stikstofdepositie veel lager is. Het is niet duidelijk of deze soort daar van oudsher altijd zo zeldzaam is geweest of dat ook daar sprake is van een achteruitgang. Verder onderzoek naar de verspreiding van deze goudwesp in Nederland is zeer gewenst. Overall waar de baardwesp aanwezig is zou *Spinolia unicolor* in potentie ook aanwezig kunnen zijn. Vindplaatsen langs de kust lijken het meest geschikt

aangezien de soort hier in de vorige eeuw veel vaker en recenter is waargenomen. Vooral de duinen van Bergen in Noord-Holland verdienen het om grondig onderzocht te worden, daar kwamen uiteindelijk tot voor kort de laatste in Nederland waargenomen exemplaren voor van deze geheimzinnige goudwesp.

Dankwoord

Dank aan André van Loon (EIS-Nederland) voor de gegevens van Nederlandse waarnemingen en aan Paolo Rosa voor het verstrekken van informatie en Europese verspreidingsgegevens van *Spinolia unicolor*.

Literatuur

- Leclercq, J., 1988. Atlas provisoire des Insectes de Belgique (et des régions limitrophes). Hymenoptera Chrysididae. - Notes Fauniques de Gembloux, 15: 1-39.
- Paukkunen, J., P. Rosa, V. Soon, N. Johansson, F. Ødegaard, 2014. Faunistic review of the cuckoo wasps of Fennoscandia, Denmark and the Baltic countries (Hymenoptera: Chrysididae). - Zootaxa 3864: 1-67.
- Wiebauer, H., P. Rosa, H. Zettel, 2020. Die Goldwespen Mitteleuropas. - Eugen Ulmer KG, Stuttgart, 254 p.

<https://forum.chrysis.net/viewtopic.php?f=8&t=47928&p=82011>.

https://fauna-eu.org/cdm_dataportal/taxon/5fcae4ba-3dd9-4955-aa75-ae7563374d2c.

https://waarneming.nl/species/26543/maps/?start_date=2016-09-07&interval=157680000&end_date=2021-09-06&map_type=grid10k.

Summary

On 15 June a male *Spinolia unicolor* was found in the sand dunes on Schiermonnikoog. In the last century this very rare wasp was found on several locations, but in the period 1996-2021 this species is no longer observed in the Netherlands. The host *Pterocheilus phaleratus* is still present at various locations along the coast and inland. *Spinolia unicolor* has been observed in 12 European countries but is extremely rare wherever it occurs. This wasp seems to be active on warm sunny days, especially in the morning and on cloudy days when it is warm enough. Please check the *Pterocheilus phaleratus* flight sites for the presence of *Spinolia unicolor*, especially along the coast where the observation chance is probably higher.